

Sant Miquel: apunts d'iconografia

Pau Plana i Parés

Sant Miquel, Major àngel de tots los àngels, és un dels personatges celestials que més sovint trobem en relació amb el tema dels inferns i els diables en les representacions gràfiques d'aquests. Les formes en que trobem representat al Sant són varies, tot i que totes tenen com a mínim un element comú: la victòria del bé.

Pel que fa a la iconografia o formes de representació gràfica del Sant, podem establir diferents blocs que correspondrien a una personalitat ben definida com a guerrer, cavaller, psicopompos o intercessor de les ànimes. Totes aquestes formes però, les podem trobar amb variacions i així al llarg de l'Edat Mitjana en les representacions Bizantines el Sant és representat amb clàmide porpra i símbols imperials, mentre que a occident el podem veure amb una llarga túnica, cota de malla i com a cavaller amb els atributs de l'espasa o llança flamígera i escut.

Pel que fa a la Representació de sant Miquel com a guerrer, el trobem lluitant individualment contra el dimoni, amb llança o espasa però en tot cas sempre vencent al mal o col·lectivament, en l'escena que es coneix com la dels àngels caiguts, corresponent al fet de la caiguda de Lucifer i els seus sequaços del cel a les profunditats de l'infern, caiguda que Francesc Eiximenis ens narra tot dient que

forcívolament del Cel imperi on era creat, ab tots quan li avien consentit; e que la execució se faés per persona molt menor en natura que ell, ço és per Sant Miquel e per sos àngels, a ab títol de apòstata, de lladre e de traïdor a Déu, ab sentència de eternal mort, que'l tallava per tots temps de la misericòrdia e gràcia de Déu sens

tota esperança de devoció, e l condempnà de ja més no veure Déu, ne eixir de les penes de l'Infern pus no fos posat e gitat, ne fos dat loch de penedir ni deliberar en son mal, e que açò fos fet públicament davant tota aquella gloriosa cort de Paradís, a major confusió sua.

Si normalment els àngels són representats amb vestidures i accions guerreres, el diable, seguint una de les seves més preuades característiques, el polimorfisme, és representat en una inacabable multitud de formes que abarquen des de formes de semblança animal, fins a formes clarament antropomorfitzades, podent veure de vegades ambdues en una mateixa representació. Aquesta bellesa dels àngels en comparació amb la del diable la podem trobar plasmada literàriament en un fragment d'un text d'Hildegarda de Bingen quan ens parla dels àngels celestials i caiguts.

*Quin goig tan gran té la vostra naturalesa,
intacta com vosaltres de tota obra perversa,
obra que nasqué en el vostre semblant,
l'Àngel caigut, que va voler volar
per damunt el pinacle amagat a l'interior de Déu,
i des d'allà, com intrigant, va ser enfonsat en la ruïna,
però ell mateix va posar els fonaments de la seva pròpia caiguda
tot aconsellant la creatura del dit Déu.*

De vegades l'escena de la caiguda es completa amb la presència del deu pare assegut en el seu tro al capdamunt de la representació observant com cauen els diables superbiuosos, convertint-se en la seva impotent contrafigura. Així, per exemple, tant en l'Antic com en el Nou testament, tot i que no es suavitzava les seves males arts, l'astúcia, l'enveja, etc, no s'exagerava el poder diabòlic, sinó que immers en un monoteisme fort i vencedor, el dimoni no està aixecat contra Déu sinó que intenta perjudicar l'home.

Una altre de les imatges en que podem trobar a Miquel és la coneguda imatge de les balances, unes balances en que hi du les ànimes i les pesa. En aquestes escenes hi podem veure que segons la imaginació de l'artista hi intervenen diferents personatges començant òbviament pel mateix Sant i les ànimes. Apart d'ells poden aparèixer dimonis i àngels intercedint cada un a favor del plat que li correspon al cel i a l'infern, pot també aparèixer un dimoni aixafat sota els peus del Sant bataller, o altres escenes com l'ascensió de les ànimes al cel, un personatge immers en una devota oració al Sant demanant-li la seva intercessió,. Un altre fet curiós és el criteri de representació de les ànimes en els plats de les balances, ja que si bé mentre que en la majoria de les escenes les representacions corresponen a figures humanes, ens podem trobar també en el cas de que l'animeta situada en la banda de l'infern ha esdevingut ja cap a una forma infernal i

tenebrosa. Segurament la imatge de l'entrada del "cementiri vell" de la Riera, correspondria a aquest tipus de representació. Una imatge semblant, seria la Sant Miquel conduint les ànimes salvades cap al cel.

Per acabar, una altra escena que trobem és la lluita contra l'anticrist. si bé es cert que l'hauríem pogut inserir dins el primer bloc on presentava al Sant lluitador, l'he volgut separar per particularitzar-lo una mica. En l'escena efectivament apareix sant Miquel que mata a la representació del mal, l'anticrist, un exemple més del polimorfisme del mal, i un dels que preocuparen més fervorosament a la societat medieval on la lluita contra l'anticrist fou constant.

Pau Plana i Parés
Setembre de 2002